

BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI ILMIY AXBOROTI

Научный вестник Бухарского государственного университета
Scientific reports of Bukhara State University

11/2023

11/2023

E-ISSN 2181-1466

9 772181 146604

ISSN 2181-6875

9 772181 687004

@buxdu_uz

@buxdu1

@buxdu1

www.buxdu.uz

BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI ILMIY AXBOROTI
SCIENTIFIC REPORTS OF BUKHARA STATE UNIVERSITY
НАУЧНЫЙ ВЕСТНИК БУХАРСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА

Ilmiy-nazariy jurnal
2023, № 11, dekabr

Jurnal 2003-yildan boshlab **filologiya** fanlari bo'yicha, 2015-yildan boshlab **fizika-matematika** fanlari bo'yicha, 2018-yildan boshlab **siyosiy** fanlar bo'yicha O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasining dissertatsiya ishlari natijalari yuzasidan ilmiy maqolalar chop etilishi lozim bo'lgan zaruriiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

Jurnal 2000-yilda tashkil etilgan.
Jurnal 1 yilda 12 marta chiqadi.

Jurnal O'zbekiston matbuot va axborot agentligi Buxoro viloyat matbuot va axborot boshqarmasi tomonidan 2020-yil 24-avgust № 1103-sonli guvohnoma bilan ro'yxatga olingan.

Muassis: Buxoro davlat universiteti

Tahririyat manzili: 200117, O'zbekiston Respublikasi, Buxoro shahri Muhammad Iqbol ko'chasi, 11-uy.
Elektron manzil: nashriyot_buxdu@buxdu.uz

TAHRIR HAY'ATI:

Bosh muharrir: Xamidov Obidjon Xafizovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Bosh muharrir o'rinbosari: Rasulov To'liqin Husenovich, fizika-matematika fanlari doktori (DSc), professor
Mas'ul kotib: Shirinova Mexrigiyo Shokirovna, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Kuzmichev Nikolay Dmitriyevich, fizika-matematika fanlari doktori (DSc), professor (N.P. Ogaryov nomidagi Mordova milliy tadqiqot davlat universiteti, Rossiya)
Danova M., filologiya fanlari doktori, professor (Bolgariya)
Margianti S.E., iqtisodiyot fanlari doktori, professor (Indoneziya)
Minin V.V., kimyo fanlari doktori (Rossiya)
Tashqarayev R.A., texnika fanlari doktori (Qozog'iston)
Mo'minov M.E., fizika-matematika fanlari nomzodi (Malayziya)
Mengliyev Baxtiyor Rajabovich, filologiya fanlari doktori, professor
Adizov Baxtiyor Rahmonovich, pedagogika fanlari doktori, professor
Abuzalova Mexriniso Kadirovna, filologiya fanlari doktori, professor
Amonov Muxtor Raxmatovich, texnika fanlari doktori, professor
Barotov Sharif Ramazonovich, psixologiya fanlari doktori, professor, xalqaro psixologiya fanlari akademiasining haqiqiy a'zosi (akademigi)
Baqoyeva Muhabbat Qayumovna, filologiya fanlari doktori, professor
Bo'riyev Sulaymon Bo'riyevich, biologiya fanlari doktori, professor
Jumayev Rustam G'aniyevich, siyosiy fanlar nomzodi, dotsent
Djurayev Davron Raxmonovich, fizika-matematika fanlari doktori, professor
Durdiyev Durdimurod Qalandarovich, fizika-matematika fanlari doktori, professor
Olimov Shirinboy Sharofovich, pedagogika fanlari doktori, professor
Qahhorov Siddiq Qahhorovich, pedagogika fanlari doktori, professor
Umarov Baqo Bafoyevich, kimyo fanlari doktori, professor
Murodov G'ayrat Nekovich, filologiya fanlari doktori, professor
O'rayeva Darmonoy Saidjonovna, filologiya fanlari doktori, professor
Navro'z-zoda Baxtiyor Nigmatovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Hayitov Shodmon Ahmadovich, tarix fanlari doktori, professor
To'rayev Halim Hojiyevich, tarix fanlari doktori, professor
Rasulov Baxtiyor Mamajonovich, tarix fanlari doktori, professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Quvvatova Dilrabo Habibovna, filologiya fanlari doktori, professor
Axmedova Shoiri Nematovna, filologiya fanlari doktori, professor
Bekova Nazora Jo'rayevna, filologiya fanlari doktori (DSc), professor
Amonova Zilola Qodirovna, filologiya fanlari doktori (DSc), dotsent
Hamroyeva Shahlo Mirjonovna, filologiya fanlari doktori (DSc), dotsent
Nigmatova Lola Xamidovna, filologiya fanlari doktori (DSc), dotsent
Boboyev Feruz Sayfullayevich, tarix fanlari doktori
Jo'rayev Narzulla Qosimovich, siyosiy fanlar doktori, professor
Xolliyev Askar Ergashovich, biologiya fanlari doktori, professor
Artikova Hafiza Toymurodovna, biologiya fanlari doktori, professor
Hayitov Shavkat Ahmadovich, filologiya fanlari doktori, professor
Qurbonova Gulnoz Negmatovna, pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
Ixtiyarova Gulnora Akmalovna, kimyo fanlari doktori, professor
Rasulov Zubaydullo Izomovich, filologiya fanlari doktori (DSc), dotsent
Mirzayev Shavkat Mustaqimovich, texnika fanlari doktori, professor
Samiyev Kamoliddin A'zamovich, texnika fanlari doktori, dotsent
Esanov Husniddin Qurbonovich, biologiya fanlari doktori, dotsent
Zaripov Gulmurot Toxirovich, texnika fanlari nomzodi, dotsent

MUNDARIJA *** СОДЕРЖАНИЕ *** CONTENTS		
TILSHUNOSLIK *** LINGUISTICS *** ЯЗЫКОЗНАНИЕ		
G'aniyeva O.X., Sattarova A.S.	O'zbek va ingliz tillarida so'z yasalishi hodisasining o'ziga xos va umumiy jihatlari	4
Radjabova M.A.	Teolingvistikada "Asmaaul Husna"ning semantik tahlili	9
Jo'rayeva M.M.	Gazeta sarlavhalarining tasnifi va funksiyalari (fransuz gazetalari misolida)	16
Abduqodirova Y.S.	Gapni komponent va sintaksemalarga ajratib tahlil qilish aniqlovchi, to'ldiruvchi va hol talqinida	21
Ganieva O.Kh., Akhmedova A.A.	Edwidge Danticat's mastery in indirect characterization ("The bridal seamstress")	25
Jo'rayeva M.M.	Fransuz gazeta sarlavhalarida pretsedentlik hodisalari	30
Adizova N.I.	O'xshatishlar – milliy-madaniy qarashlar ifodasi	34
Sadullayeva N.A., Azimova Sh.I.	The notion of "Family discourse" and its place in the system of english and uzbek family relations	39
Fayziyeva A.A.	Ingliz tilida inson ongi va aqliy faoliyati bilan bog'liq konseptual metaforalarning o'zbek tiliga tarjimai	46
Ibrahim C.	The communicative repertoire in times of globalization	51
Ikromova L.B.	Maqol va matallarning qiyosiy chog'ishtirma tahlili (fransuz va o'zbek maqol va matallari misolida)	57
Rustamova D.	Ensiklopedik lug'at maqolasining o'ziga xosligi	63
Сафарова М.Ж.	Методы исследования и анализа политического дискурса	69
Содикова Н.Г.	Немис тилида аспектуал маъноли аналитик характерга эга бирикмаларнинг турлари ва асосий белгилари	74
Axmedova M.B.	"Spirituality" semantik maydon sifatida: kategoriya, konsept va leksik birlik	80
Faleeva A.V.	The investigation of the modern colloquial english language in the perspective of level interpretation	88
Туракулова З.М.	О некоторых особенностях фразеологических новообразований в интернет-пространстве	96
Саидкулова М.	Анализ лексического состава русского языка: проблема сохранения и утраты слов в современности	100
Мухаммадиев Ш.М.	Современное использование русского языка в образовательной сфере Узбекистана	105
Ахмедова А.Х.	Закономерности вхождения новых слов в систему словообразовательных гнезд русского языка (на материале сетевых текстов)	109
Karimov R.A., Tursunova M.R.	O'tkir Hoshimovning "Dunyoning ishlari" asari tarjimasida parallel korpus prizmasi tahlilida asliyat muammosi tadqiqi	114
Matyakubov O.Q.	Tilshunoslikda modus, modallik hamda diktum kategoriyalarining o'zaro bog'liqligi	121
Petrova N.E., Koziyeva I.K.	Qadimgi rus ismlari	126

Karimov R.A., Hamroyeva G.I.	Mark Tvenning "Geklberri finning boshidan kechirganlari" asarida yozuvchi tili va uslubining mualliflik korpusi orqali tahlili	132
Djumabayeva J., Madiyorova V.	Cho'lponning "Kecha va kunduz" asaridagi lingvomadaniy konseptlarning tarjimasasi	137
ADABIYOTSHUNOSLIK *** LITERARY CRITICISM *** ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЕ		
Qosimova N.F.	Asliyat matni tarjimada qayta yaratishning kognitiv tamoyillari	142
Kilicheva M.R., Sharopova Sh.Sh.	Robert Kiosakining "Boy ota, kambag'al ota" asari misolida self-help janrining xususiyatlari	148
Zaripova D.B.	Huvaydo ijodida adabiy ta'sir	153
Hamdamova S.B., Makhmudova U.B.	Charting the unexplored: colonial echoes and environmental impact on personal growth in "Robinson Crusoe" and "Life of Pi"	158
Maxmudova M.M.	Sadriddin Salim Buxoriy ijodida Sharq-u g'arb mavzusining o'rni	163
Naimova A.M.	"Tashqi vaqt" va "ichki vaqt" dinamikasi Salman Rushdi romani poetikasida	168
Nuritdinova Sh.S.	Bolalar she'riyatida ekologik tarbiya: tabiatning jamiyatga munosabati ifodasi	173
Шербекова Г.Я.	Маросим қўшиқларида Бухоро никоҳ тўйи удумларининг бадий ифодаси	179
Abdullayeva L.S., Hasanova M.V.	The role of synchronous translation in literary studies	184
Hamdamova S.B., Ochilova D.S.	Harmonizing nature and self: Walt Whitman's poetic tapestry of romanticism	191
Nazarova G.P., Davronova R.	The usage of symbols in Khaled Hosseini's "a thousand splendid suns"	196
Qodirova S.A.	"Zarbulmasal" nashri va maqol matni muammolari	200
Khajieva F.M., Rakhimova Sh.R.	Exploring identity fragmentation: an in-depth analysis of selfhood in Colum Mccann's "Transatlantic"	205
Qodirova R.S.	Dilbitiklar va adabiy ertaklarga xos xususiyatlar	210
Niyazova M.Kh., Qo'shayeva F.A.	Problems of the period in the works of Charles Dickens	214
Сайдуллаева Р.И.	Ономастика в художественной литературе: эволюция и социокультурная характеристика персонажей	218
Пардаева Д.Р.	Эпоха Амира Темура в зеркале русской литературы: типологический анализ	223
Jalilova L.J., Jurayeva D.R.	Historical development of fairy tales	228
Safarova Z.T., Berdiyeva S.U.	G'afur G'ulomning "Shum bola" asari inglizcha tarjimasida milliylikning ifodalanishi	233
Ganieva O.Kh., Ashurova N.A.	Mr. Potter romanida bosh qahramon ruhiy olami tasvirida muallif mahorati	237

SADRIDDIN SALIM BUXORIY IJODIDA SHARQ-U G'ARB MAVZUSINING O'RNI

*Maxmudova Muattar Maxsanilloevna,
Buxoro davlat universiteti Nemis filologiyasi
kafedrasida katta o'qituvchisi, PhD
mmuattar1976@mail.ru*

Annoratsiya. Sharq adabiyoti o'zining turfa betakror adabiy shakl va janrlari bilan, ularda ifodalangan yuksak umuminsoniy tuyg'ularga to'lib toshgani bilan shuhrat qozonib, uzoq asrlardan buyon dunyoning ko'plab xalqlariga ma'naviy turki berib kelmoqda. Nemis adabiyoti garchi G'arb adabiyotiga daxldor bo'lsa-da, unga ham Sharq adabiyoti an'analari ta'siri borligi kuzatiladi. Xuddi shu jihat Sadridin Salim Buxoriyning Gyote ijodiga, ayniqsa, uning o'zi uchun ham ruhan yaqin bo'lgan Hofiz she'riyatiga hamda tasavvuf adabiyotiga ergashib yozilgan "G'arbu Sharq devoni" nini tarjima qilishga katta qiziqish uyg'otdi. Mazkur maqolada S.Salimov ijodida Sharq U G'arb mavzusi va "Mag'ribu Mashriq" devoni tarjimasining o'rni borasida fikr yuritiladi.

Kalit so'zlar: Yohan Volfgang Gyote, Mag'ribu Mashriq, G'arbu Sharq, tarjimon, mutafakkir, ijod, mavzu, devon, motiv, so'fiylik.

РОЛЬ ТЕМЫ ВОСТОКА И ЗАПАДА В ТВОРЧЕСТВЕ С.С.БУХАРИ

Аннотация. Восточная литература прославилась своими неповторимыми литературными формами и жанрами, наполненными выраженными в них высокими общечеловеческими чувствами, и на протяжении веков давала духовный импульс многим народам мира. Хотя немецкая литература связана с западной литературой, замечено, что она также находится под влиянием восточных литературных традиций. Тот же аспект вызвал большой интерес в переводе Садриддин Салим Бухари сочинений Гёте, особенно «Гарбу Шарк Девони», написанного по мотивам поэзии Хафиза и духовно близкой ему суфийской литературы. В данной статье рассматривается роль темы Восток-Запад и перевод книги «Магрибу Маширик» в творчестве С. С. Бухари.

Ключевые слова: Иоганн Вольфганг Гёте, Магриб Маширик, Запад-Восток, переводчик, мыслитель, творчество, тема, почитание, мотив, суфизм.

THE ROLE OF THE THEME OF EAST AND WEST IN THE WORKS OF S.S. BUKHARI

Abstract. Eastern literature became famous for its unique literary forms and genres, filled with high universal feelings expressed in them, and for centuries gave a spiritual impulse to many peoples of the world. Although German literature is related to Western literature, it has also been observed to be influenced by Eastern literary traditions. The same aspect aroused great interest in Sadriddin Salim Bukhari's translation of Goethe's writings, especially "Garbu Shark Divan", written based on the poetry of Hafiz and Sufi literature spiritually close to him. This article discusses the role of the East-West theme and the translation of the book "Maghribu Mashrik" in the work of S. Salimov.

Keywords: Johann Wolfgang Goethe, Maghreb, West-East, translator, thinker, creativity, theme, reverence, motif, Sufism.

Kirish. XX asr oxiri hamda XXI asr boshlari o'zbek adabiyotini o'zining milliy ruhdagi asarlari, nemis va tojik tilidan asliyatda amalga oshirgan tarjimalari, yaratgan doston, so'fiyona she'rlar, tatabbu, ruboiy va to'rtlik, bag'ishlov, hazil-mutoyiba, marsiya, hikmatlari bilan boyitgan serqirra zullisonayn ijodkor, tasavvufshunos olim, shoir, tarjimon Sadridin Salim Buxoriy merosi alohida e'tiborni tortadi. O'z asarlarida ona yurti Buxoroga bo'lgan samimiy muhabbati, undan faxrlanish tuyg'usi, vatanparvarlik hissini betakror badiiyat orqali ifoda eta olgan shoirning estetik psixologiyasini, ijodkorlik va asliyatdan adekvat tarjimonlik mahoratini u yashagan davr ijtimoiy-tabiiy voqeliklari bilan uzviylikda yoritib berish milliy adabiyotshunosligimizni nazariy qarashlar, yechimlar bilan boyitishga keng yo'l ochadi.

Asosiy qism. Shoir va tarjimon Sadridin Salim Buxoriy nemis tili mutaxassisligini egallash maqsadida uni chuqur o'rganishga bel bog'lar ekan, avvalo, shu tilda ijod qilib, ona tilining nufuzini o'z durdona asarlari bilan dunyo miqyosiga ko'targan, shu asosda uni katta mehr bilan ardoqlashini isbotlagan

LITERARY CRITICISM

mutafakkir shoir I.V.Gyote ijodini sevib o'rgandi. U Gyoteni faqat ijodkor sifatida emas, balki mohir tarjimon sifatida ham e'zozlab, o'zining Gyote bilan ma'nau va ruhan ichki yaqinligini chuqur his qildi. Buni tarjimonning Gyote ijodini ilmiy-ijodiy o'rganish borasidagi ko'p yillik ijodiy mehnati va erishgan natijalari asosida dalillash mumkin, albatta.

Sadriddin Salim Buxoriyning mutarjimlik sohasidagi mahorati olmonlarning mashhur shoiri Yoxan Volfgang Gyotening "Mag'ribu Mashriq" devoni tarjimasini amalga oshirish jarayonida yanada yuqori cho'qqiga erishdi, deyish mumkin. Chunki shoir uni o'zbek tiliga bevosita nemis tilidan o'girdi. S.Salimov ijodida G'arbu Sharq mavzusi va obrazi hamisha bo'rtib turadi. Buning yaqqol isbotini shoirning quyidagi misralari ham tasdiqlay oladi:

Yakka odam haq bo'lishi mumkin,
Yakka Odam xalq bo'lishi mumkin.
Yakka Odam G'arb bo'lishi mumkin,
Yakka Odam Sharq bo'lishi mumkin.

Ko'rinyaptiki, S.Salimov ushbu misralarida Haq // Xalq // G'arb // Sharq so'zlarini o'zaro muvoziy qo'llab, mantiqiy parallelizmni hosil qilmoqda.

Shoir "*G'arbu Sharq devoni*" tarkibida keltirilgan "*Jaloliddin Rumiy so'zi*" she'ri bir o'rinda ulug' shoir tilidan quyidagi e'tirofni keltiradi:

G'arb ham o'zim, Sharq ham o'zim,
Nohaq o'zim, haq ham o'zim.
Yana bir o'rinda G'arbnig Sharqdan, Sharqning esa G'arbdan o'rgangani ta'kidlangan:
Qolib Rumiy, Navoiy, Halloj,
O'rganmasdan Bedilni,
Singdiribman, onga, ajabo,
Feyerbax, Kant, Gegelni.
Gegeldan men Rumiyga keldim,
Keldim Naqshbandiyaga,
Vaholanki, Rumiydan Gegal
Oziq olgan miyaga.
Boshim tegdi G'arb devoriga,
Neni izlab yelibman?
Men mashriqlik Sharqdan G'arbgamas,
G'arbdan Sharqqa kelibman.
Shoir G'arb va Sharq ilm-faninigina emas, odob-axloq normalarini ham tilga olgan:
G'arbda ayb yo'q fahsh ila zino,
Avrat yopmay yurishar, ammo –
Bunda rashk ayb sanalar ekan,
Ayb sanalar ekan sharm-hayo!

Zamon keldi, g'aflatni tark et,
Quyoshday balq o'zingni Sharq et!
Yomondan-da yaxshini farq et,
Ey o'zini unutgan odam!
Avliyolar Haqqa xizmat qilgandir,
Avliyolar xalqqa xizmat qilgandir.
Buni bami bashar fayzyob alardan,
Alar G'arbu Sharqqa xizmat qilgandir.

Asrimizda vasvasa hamdam edi,
Odam Ato arabmi, ajam dedi,
Odam Ato arabu turk ham emas,
Olmonu Farang emas, ODAM edi.

S.Salimov – "G'arbu Sharq devoni"ning o'zbek tarjimonlaridan biridir. U nemis tili mutaxassisi bo'lganligi tufayli bu asar muallifi Gyotening she'riy olamini yaqindan anglay oldi. Shuning uchun unga bu asarning yana bir o'zbek tarjimoni Maqsud Shayxzodaga nisbatan yoki Gyotening yana bir mashhur asari – "Faust" tarjimoni E.Vohidovdan ko'ra, "G'arbu Sharq devoni"ning sharqona ruhini ifodalash va o'quvchilarga yetkazish sal oson kechgani ayonlashadi.

LITERARY CRITICISM

Sharqona madaniyat, islomiy qarashlar asosida o'sib-ulg'aygan shoir-tarjimonga orttirgan tasavvufiy bilimlari ham yaqindan yordam berdi. Shuning uchun S.Salimovga nemis shoiri Gyote tomonidan "G'arbu Sharq devoni"da o'ziga xos tarzda talqin qilingan Qur'on motivlari, so'fiylik g'oyalarini "ochish" u qadar qiyin kechmadi. Lekin Gyote favqulodda keng tafakkur egasi va Sharq dunyoqarashining buyuk ixlosmandi bo'lsa-da, baribir G'arb dunyoqarashi vakili edi. Shu sababdan uning devonida sharqona motivlar g'arbona she'riyat texnikasi va tamoyillari asosida ifodalangani sezilib turadi.

Ma'lumki, Gyotening "G'arbu Sharq devoni" turli tillarga tarjima qilingan. Ingliz, rus kabi bunday tarjimalar orasida devonning o'zbekcha tarjima variantlari ham borligi quvonarlidir. Bunda o'zbek tarjimonlari Sharq xalqlarining madaniyati, urf-odatlari, muhiti, Sharq ruhini yaxshi bilganlari uchun boshqalarga qaraganda birmuncha muvaffaqiyatli tarjimaga erisha olganlar. Ammo bu muvaffaqiyat ba'zi o'rinlarda nisbiyligi anglashiladi. Jumladan, devon tarjimasining ayrim o'rinlarida adekvat tarjimaga erishilmaganini inkor etib bo'lmaydi. Bu holat iste'dodli shoir va mutaxassis-tarjimon bo'lishiga qaramay, S.Salimovda faoliyatida ham kuzatiladi. Bu esa devonning murakkab mazmun va shaklga egaligi bilan bog'liqdir.

Devon bir necha lirik sikllardan tarkib topgan. Ular "noma" shaklida bir-biri bilan mantiqan ulangan. Asarning "Hijrat" deb boshlanuvchi qismi uning umumiy ohangi, ruhi, tasvir va she'riy motivlari dunyosiga olib kiradi. Shoir bunda arabcha "hijrat" so'zini shunchaki qo'llamagan. Bu bilan u 622- yilda Muhammad payg'ambarning Makkadan Madinaga qochib ketish, ya'ni ko'chish voqeasiga ishora qilish orqali o'zining 1788- yilda Veymarning zulm muhitidan qochish istagini bildirgan.

Shuning uchun M.Shayxzodaning tarjima variantida Muhammad payg'ambarning xatti-harakatlari bilan bog'liq mazkur voqea o'rinli yodga olingan, ammo u aytganidek, bu ko'chish Italiyaga emas edi. Gyote Italiyaga faqatgina sayohat qilib qaytish uchun boradi.

Gyote Sharqqa xayolan sayohat qiladi. U Sharqda o'zini musulmon qiyofasida tasavvur qiladi. Bu bilan shoir hayot bir joyda turmasligini, doimiy harakatda ekanligini, inson hayoti ham o'zgaruvchan, o'tkinchiligini ta'kidlashga urinadi.

Devon tarkibidagi she'rlar masnaviy shaklidagi a-a, b-b, c-c va hokazo juft qofiyali nazmiy tizimda yaratilgan. Hajmi qirq ikki yarim misra – yigirma ikki baytdan iborat.

Devondagi ilk satrlar ikki dunyo G'arbu Sharqning qarama-qarshi manzarasi ifodasi bilan boshlangan. Shoir o'ziga Sharqdan ma'naviy ko'mak izlaydi. U devonni Sharq asarlari namunasida qurdi. U ko'p qatlamli va ko'p qirrali asardir. Xususan, u tasavvufiy ruhda bo'lgani uchun mazmunini anglashda tarjimonning Qur'oni Karim, Hadis va Tasavvuf haqida tasavvurga ega bo'lishi shart hisoblanadi.

Gyotening "Qo'shiqchi kitobi"dagi "To'rt manfaat" she'rini o'zbek tarjimoni N.Muhammadiyev Qur'oni Karim asosida to'g'ri yetkaza olganligini alohida ta'kidlash lozim.

Gyote Sharq xalqlarining urf-odatlarini yuksak qadrlagan, u ko'chmanchi badaviylar hayotini va islomgacha bo'lgan "Moallakat" she'riyatini o'rgangan, shu bois arablarning turmush tarziga bag'ishlangan "To'rt qul" she'ri qiziqarli o'qiladi. Bu she'r "To'rt azhib sovg'a" nomi bilan N. Muhammadiyev tarjimasida nashr etilgan. Unda Alloh taoloning arabga bergan to'rtta "mol"iga ishora qilinadi. Birinchidan, bu salla, muqaddas libos, balki kafandir. Shariatga ko'ra, har qanday musulmon kafanga o'ralgan holda dafn etilishi kerak, kafansiz dafn qilish katta gunoh hisoblanadi, shuning uchun salla jangchilar va ko'chmanchilar uchun kafan o'rini egallagan. Ikkinchidan, bu hamma joyda o'rnatilishi mumkin bo'lgan chodir. Uchinchidan, bu qilich devordan qattiqroq va dushmanlardan himoya qiladi. To'rtinchidan, bu har qanday ayolni o'ziga jalb qila oladigan qo'shiq. Tarjimon N.Muxammadiyev she'r mazmuniga chuqur kirib, uni o'zbek tilida yetarlicha takrorlay olgan. Uning badiiy shaklidagi tarjimasida asl mohitga mos keladi, chunki asl nusxada a-b, a-b qofiyasi tanlangan.

A.Allaberganov (60-97) fikricha, N.Muhammadiyev asl nusxadan tarjima qilmagan, balki V.Levik tarjimasidan foydalangan. Shunday bo'lsa-da, unda Gyote intonatsiyasi, bayt va ritmi, Gyote qo'llagan an'anaviy sharqona atributlar, milliy obrazlar to'g'ri aks ettirilgan. "To'rt qul" she'rinda "Salla – toj, chodir – devor, qilich – panjara, qo'shiq – harf" degan arab maqoliga asoslanilgan. Gyote bu maqolning mazmunini ochib beradi.

Gyotening she'riy satrlarida esa hayotni tasdiqlovchi pafos singib ketgan.

N.Muhammadiyev ham M.Shayxzoda kabi V.Levikga ergashib, Gyote she'rining asosiy g'oyasini qamrab olishga muvaffaq bo'lgan.

S.Salimov tarjimasida Hofizga Gyotening e'tiqodi, unga "pir", o'zini esa "murid", "izdosh", "Shayx Pir shogirdi" hisoblashi, oralaridagi xayoliy "ustoz" va "shogird"lik tushunchalari tasavvufning qoidalari asosida yoritilgan:

LITERARY CRITICISM

Asliyatda	V.Levikda	S.Salimovda
Und mag die ganze welt versinken Hafis, mit dir, mit dir allein! Will ich wetteifern! Lust und Pein Sei uns der Zwillingen gemein! Wie du zu lieben und zu trinken, Das soll mein Stolz, mein Leben sein.	И что мне селый мир? Судьбою Тебе да уподоблюсь я! Хафиз, мы будем как друзья! Сквозь боль и радость бытия, Любовь и хмель пройдут с тобою, И в этом счастье – жизнь моя.	Menga olam g'ami bilki, abasdur, Ayo, Hofiz! Agar sen birla bo'lsam, Ki, faxru iftixorim sen, havasdur Seningday g'am chekib, sen kabi kulsam. Murodim may ichib sen birla bahsdur. Seningdek sevsamu so'ng mayli o'lsam.

Ko'rinyaptiki, V.Levik tarjimasida Hofiz bilan do'stlashish ma'nosi anglatilmoqda. Bu esa Gyote she'rining asl ma'no-mazmuniga to'liq mos kelmaydi. Chunki Gyote Hofizni o'ziga ustoz, o'zini esa undan o'rganuvchi shogird qiyofasida berishni ko'zda tutgan.

Keltirilgan yuqoridagi parchada "ganze", "versinken", "Zwillingen" so'zlari ham unchalik to'g'ri tarjima qilinmagan. S.Salimov esa bu o'rinda asliyatdagi bu kabi so'zlarning sinonimik variantlarini, mos ekvivalentlarini topib, shu orqali adekvat tarjimaga erisha olgan. Parchadagi "Und mag die ganze welt versinken" misrasini tarjima qilishda S.Salimov "g'ami abasdur" ("behuda yig'lash") birikmasini kiritib, tarjimaning semantikasiga putur yetkazmagan holda uni tovush jihatidan asl nusxaga yaqinlashtirgan. U asl matnda "may" so'zi bo'lmasa-da, tasavvufga xos "may", "ishq", "abadiylik" kabi tasavvufiy tushunchalarni keltirib, asar mazmunini ochishga harakat qilgan. Mastlik holatida insonlarning Haqqa erishishi, inson o'zi uchun abadiylik eshiklarini ochishi tasavvufiy ruhda yoritilgan. Shu asosda shoir-tarjimon Gyote va Hofizning "muhabbat" bilan birlashgan do'st, piru murshidlar ekanini ta'kidlagan.

Umuman aytganda, S.Salimov o'z tarjimasida shakl va mazmun birligini saqlab qola olgan. Bunda uning shoirligi ham yordam bergan. To'g'ri, ba'zan tarjima shaklining asl nusxadan hajmi jihatidan qisman farq qilishi kuzatiladi. Lekin S.Jabborov haqli e'tirof etganidek, I.V.Gyote she'ri ayrim kamchiliklarga qaramay, shoir-tarjimon S.Salimov tomonidan o'zbek tiliga adekvat tarjima qilingan. Eng asosiysi, u Gyote asarining islom ruhi bilan sug'orilganini ko'rsata bilgan.

Asar ma'nosi ichki jihatdan "jannat" mavzusi bilan ham bog'langan. Bu mavzu devonning asosiy mavzulardan biridir. Gyote fikricha, "jannat ostonalariga uchib borish", "abadiylikka erishish" uchun, eng avvalo, donishmandlik bilan xalqqa xizmat qilish, xalq baxti uchun jonini fido qilishga tayyor bo'lmoq lozim. Bu g'oya "G'arbu Sharq devoni"ning "Kirish" qismidan boshlanib, so'nggi kitobi – "Jannat kitobi"da yanada chuqurlashtirilgan. Agar devonda "Hijrat" she'ri muqaddima bo'lsa, "Jannat kitobi" epilogdir. Unda o'zga olamga borgan insonni jannat darvozalarida qorovul bo'lib turgan go'zal hurlar savol-javob qiladi. Ular iymon uchun kurashda jon fido qilgan, payg'ambarga fidoyi bo'lgan, butun umri davomida haqiqat, ezigulik va adolatni himoya qilishga intilgan kishilargagina mangu hayotga yo'l ochadi. Xuddi shunday Gyote jannat eshiklarini taqillatib borganda, hurlar uning ham Ollohga sodiqligini tekshiradi. Shunda shoir quyidagicha javob beradi:

Asliyatda	V.Levikda	S.Salimovda
Nicht so vieles Federlesen Lass mich immer nur herein; Denn ich bin ein Mensch gewesen, Und dass heisst ein Kämpfer sein.	Распахни врата мне шире, Не глумись над пришлесом, Человеком был я в мире, Это значит – был борсом.	Takallufsiz gaplar deding, Benafdur yo'lim tusmoq. Men haqiqiy Inson edim, Qurashuvchi – bu demak.

Bunda S.Salimov "Lass mich immer nur herein", ya'ni "Manga kirishga ruxsat ber" mazmunidagi iltimos ohangli misrani "Benafdur yo'lim tusmoq" deya, ogohlantirish mazmunida, sokin ohangni ko'tarinki ohangga o'zgartirib ifoda etgan. Agar ushbu tarjima asliyat bilan solishtirilsa, undagi so'zlar asl nusxaga mos kelmasligi ma'lum bo'ladi. Lekin, tarjimon asliyatga ijodiy yondashgan va ma'noni saqlab qolgan.

Xulosa qilib aytganda S.Salimov – nemis, rus, fors-tojik shoirlari ijodidan ko'plab she'riy tarjimalar qilgan mutaxassis-tarjimon. She'riy tarjima esa murakkab jarayon. Bunda "mutlaq tarjima"ga erishish har qancha qiyin bo'lmasin, S.Salimov o'zi bevosita shoir va mutaxassis tarjimon sifatida buning uddasidan chiqdi. She'riy tarjima me'yorlarini bilgan shoir va tarjimon S.Salimov aksaran hollarda adekvatlikka erisha olgani kuzatiladi. Sadriddin Salim Buxoriyning bevosita nemis, rus, fors-tojik tillaridan qilgan dastlabki tarjimalari turli gazeta va jurnallarda e'lon qilingan, adabiy jamoatchilik tomonidan iliq kutib olingan.

LITERARY CRITICISM

ADABIYOTLAR:

1. Buxoriy S.S. *Risolayi nav va foydabaxsh. (Taqriz. G'Murodov bilan hamkorlikda). – Buxoro haqiqati. – 1991. – 25 oktabr.*
2. Buxoriy S.S. *Buxoroga Buxoro keldi. She'rlar. – T.: Ma'naviyat, 1992. – 104 b.*
3. Buxoriy S.S. *Buyuk xorazmiylar (Mas'ul muharrir T.Jo'ra). – T.: Yozuvchi, 1993. – 16 b.*
4. Buxoriy S.S. *Dilda yor: (Hazrat Bahouddin Naqshband): Badia. – T.: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashr., 1993. – 80 b. – (Turk dunyosi yulduzlari).*
5. Buxoriy S.S. *Durdona. Mir Kulol va Shohi Naqshband maqomatlari. Fors-tajik tilidan tarjima. I.Subhonov bilan hamkorlikda). – Toshkent, 1993.*
6. Buxoriy S.S. *Tasavvuf va Gyote. – O'zbekiston adabiyoti va san'ati. – 1993. – 25 iyun.*
7. Makhmudova M.M. *Fundamentals and ideological content of the creation of Y.V. Goethe's "West-east collection of poems" // Scientific reports of Bukhara state University. 2021/5-6(87/88). (Scopus)*
8. Makhmudova Muattar. *Sadriddin Salim Bukhariy's Role in the Development of the literary Environment of Bukhara in the Late xx and Early xxi Centuries. // Euro-Asia Conferences 2021. – R.92-94.*
9. Makhmudova M.M. *"Skill of Translating Mystical Ideas in Sadriddin Salim Bukhari's "G'arbu Sharq Devoni (West-East Devon)". // Pinduz Journal Of Culture, Literature, and ELT. 2021/1. – R.153-157.*
10. Makhmudova M.M. *Preservation of Originality in the Translation of Goethe's Work. // International Journal of Psychosocial Rehabilitation, 2020.*
11. Makhmudova M.M. *Effektivnye metody perevoda (na primere perevoda Gyote). // Vestnik nauki i obrazovaniya. 2019/2/25. ISSN 2541-7851.*
12. Makhmudova M.M. *The Mystical Ideas in the "West – East Office" are Translated by Sadriddin Salim Bukhari. // Indonesian Journal of Innovation Studies. Vol. 18 (2022): April 2022.*
13. Makhmudova M.M. *Gyote ijodida sharqona mavzularning badiiy talqini // Ilm sarchashmalari. – Urgench. – № 10. – 2019. – B. 139-142.*
14. Makhmudova M.M. *Yo.V.Gyote "G'arbu Sharq devoni"ning Maqsud Shayxsoda va S.S.Buxoriy tarjimalariga xos xususiyatlar // Ilm sarchashmalari. – Urgench. – №1. – 2021. – B.166-171.*
15. Makhmudova M.M. *Zur Frage der Analyse des gegenwärtigen Zustandes des deutschen Wortschatzes // «Chet tillarni o'qitishning dolzarb masalalari» Respublika ilmiy-amaliy konferenziya materiallari. – Buxoro – 2017y. B. -175-177.*
16. Makhmudova M.M. *Johann Wolfgang Goethe und sein West-Ostlicher Divan // Tilning leksik-semantik tizimi, qiyosiy tipologik izlanishlar va adabiyotshunoslik muammolari materiallari bo'yicha ilmiy amaliy maqolalar to'plami. – Buxoro "Durdona" nashriyoti, 2020. – B.133-137.*
17. Makhmudova M. *Sadriddin Salim Buxoriyning nemis tilidan badiiy tarjimalari. // Qiyosiy adabiyotshunoslik, chog'ishtirma tilshunoslik va adabiyotshunoslik: muammo va yechimlar. Xalqaro ilmiy-amaliy anjuman. – Buxoro – 2020. – B. 273-277.*
18. Makhmudova M.M. *Sadriddin Salim Buxoriyning tarjimon bo'lib shakllanish omillari // Qiyosiy adabiyotshunoslik: o'tmishi, buguni, istiqbollari. – Buxoro – 2020. – B. 126-130.*
19. Makhmudova M.M. *S.S.Buxoriyning Gyote ijodidan tarjimalarida aslyatning saqlanishi // Ta'lim tizimida chet tillarni o'rganishning zamonaviy muammolari va istiqbollari. – Buxoro, 2020. – 5-6 mart. – B.264-266.*
20. Makhmudova Muattar. *Sadriddin Salim Buxoriyning tarjimon bo'lib shakllanish omillari // Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti. Qiyosiy adabiyotshunoslik: o'tmishi, buguni, istiqbollari. – Toshkent, 2020. – 6-noyabr. – B. 126-128.*
21. Makhmudova M.M. *"G'arbu Sharq devoni"dagi tasavvufiy g'oyalari Sadriddin Salim Buxoriy tarjimasida. // «Til, adabiyot, tarjima, adabiy tanqidchilik: zamonaviy yondashuvlar va istiqbollari» xalqaro ilmiy-amaliy anjumani materiallari. – Buxoro, 2022. –B. 190-193.*
22. Makhmudova M.M. *"G'arbu Sharq devoni"dagi tasavvufiy g'oyalarni tarjimada berishda Sadriddin Salim Buxoriy mahorati" // Qiyosiy adabiyotshunoslik, chog'ishtirma tilshunoslik va tarjima shunoslik: muammo, yechim va istiqbollari. Xalqaro ilmiy-amaliy anjumani. – Buxoro, 2021. – B 277-282.*

